

A keresztény vallás lényege.

1. Tim. I. 11. A boldog Isten dicsőséges evangéliuma.

E szavak a keresztény vallás magasztosságát fejezik ki, mely evangéliumnak vagy örömhírnek mondatik. Nevezik az áldott Isten dicsőséges evangéliumának, hogy jelezzék vele amaz igazságok és áldások magasztosságát, a melyeket kijelent. Jelen értekezésemben szándékom megmutatni, hogy mi teszi azt méltóvá ily nagy dicséretre. Előadom annak lényeges jellemét és megmutatom, hogy miért érdemes mindenki elfogadására.

I. Először is azt kérdelem: mi a kereszténység? Hogy e kérdésre megfelelhessenek, nem szükség az egész újtestamentomot ismételnem. E könyv magában foglalja a vallást; de minden verse nem használható a kereszténység megértésére. A Jézus vallásában egység van. Ez pedig nagyon szűk keretbe összefoglalható. Az újtestamentum különböző szabályain egy szellem ismerhető fel, melynek amazok mindnyájan megannyi formái. Különböző dogmái egy néhány nagy, vagy tán éppen egyetlen igazságra összevonhatók. A kereszténység megismerésének helyes módja pedig az, hogy mintegy, ezen lényegét vonjuk le az ur különböző tanításaiból, hogy emelkedjünk fel ezen egyetemes szellemhez, mely minden parancsolatait átlengi, hogy hatalmunkba kerítsük ezt a nagy központi igazságot, a mely körül minden többi sorakozik s a melyből mindnyájan nyerik dicsőségüket. A kereszténység megértése nem abban áll, hogy minden külön igazságot és szabályt rendre vizsgáljunk, hanem hogy ismerjük meg ezen különböző tanításoknak egymáshoz és ama nagy célhoz való viszonyát, a melynél mindnyájan találkoznak; éppen a mint az emberi test megismerésére nem elégséges az egyes tagokat külön és egymástól elválasztva vizsgálni meg, hanem meg kell nézni azoknak szerkezetét, öszhangzó rendjét és közös aránylagosságát, a melyeket egy élet hat át s a melyek mind egy közös cél elérésére működnek össze. Én úgy hiszem, hogy a

kereszténységnek van egy nagy központi elve, a mely körül minden igazság sorakozik s a melyből az áldott Isten dicső evangéliuma áll. Én hiszem, hogy ennél nincs elfogadásra méltóbb és elevenítőbb igazság. Vallásunkat úgy fogjuk fel és az élő hitre úgy jutunk el, a mint mi ez igazságba hatolunk és a mint az minket áthat. Ez a nagy elv röviden így fejezhető ki: „Istennek az ő határtalan atyai szeretetéből kifolyólag célja az, hogy az emberi lelket tökéletesítse, hogy azt megtisztítsa minden bűntől, teremtsen saját képére, töltsen be saját lelkével, tegye szabaddá; adjon neki mennyei életet és halhatatlanságot: azaz, hogy adjon neki önmagából egy mennyei hatalommal, erénnyel és boldogsággal teljes életet. Istennek a Jézus Krisztus által kijelentett és végrehajtott nagy célja az, hogy az embereket a jelen állapot tökéletlenségein, kísértésein, vétkein és szenvedésein felül egy istenesebb létre emelje. Ez örömhír minden népeknek, mivel olyan vallás, a mely alkalmas arra, hogy betöltse minden emberi lény szükségét.

Az újtestamentumban azt látom, hogy Isten az emberi lelket kimondhatatlan érdekléssel és szeretettel tekinti; hogy az egy bizonyos értelemben az ő végtelenségének nyomát viseli magán, mivel tehetségei oly csirák, a melyek vég- és határ nélkül kiterjeszkedhetnek; hogy ő azt még akkor is szereti, ha elesik s felemelni óhajtja; hogy ő fiát azért küldötte, hogy azt szabadítsa meg minden egyenetlenségtől; hogy ő mindig azon van, hogy azt oly isteni erénnyel ruházza fel, mely örök virulásban és gyümölcsözésben jusson az örök életre. Az újtestamentumból tanulom meg továbbá, hogy Isten a mi tökéletességünket célozza. Ez alatt értem legszabadabb gyakorlását és folytonos fejlődését legfőbb tehetségeinknek, milyenek az értelem ereje és élénksége, az erkölcsi elv legyőzhetlen erélye, az igazság utáni tiszta és erős vágy, a jószág és nagyság határtalan szeretete, a minden önzéstől szabad jótékonyosság, Istennek és az ő közvetlen jelenlétének szüntelen tudata, a felvilágosult és érdek nélküli szellemekkel való közreműködés és barátság, ama jó akarat és jótékony befolyás fényes dicsősége, melynek csak halvány példánya a nap, mely annyi világot és meleget áraszt szét. A kereszténység az ember emez erkölcsi tökéletességét Isten nagy célja gyanánt jelenti ki előttem. Ha az ember természetét tekintem, úgy látom, hogy abban az egyedüli, gazi és tartós jó az erkölcsi tökéletesség; s következőleg ennek

igérete a legfőbb igazság kell hogy legyen, melyet valamely vallás csak tartalmazhat. Természetünk legfőbb tulajdona az erkölcsi hatalom, ama hatalom, a mely az erényt felfogja és gyakorolja, a mely a jóságot méltatja és keresi. Ez levén főelvünk, czélul csak is egy boldogság állhat előttünk. Maga Isten oltotta ezt a boldogság vezéreül keblünk szentélyébe és ennek helyét semmi más el nem foglalhatja. A ki a kötelesség ezen elvének hiven engedelmeskedik, békében él mind magával, mind más lényekkel. A ki ezt elhallgatja, vagy ellenébe áll, békétlenségben él mind magával, mind másokkal. Már pedig ehez hasonlítható ellenségeskedés nincs. Az ilyen ember nem a durva anyaggal áll harczban, hanem az igazság, a világegyetem legfőbb elvét teszi saját szívében s minden más lényben a maga szemrehányójául és ellenségeül. S e főhatalommal vagy ki kell békülnie s azt barátjául megnyernie, vagy le kell mondania a boldogságról. Egy ily lény előtt nincs más kielégítő jó, csak az erkölcsi tökéletesség. Ha Istennek nem az a czélja, hogy az embert erre felemelje, ha az ember nem tekinthet ezért a mindenható kegyelmére, hatalmára és inspirációjára: akkor reménységének nincs semmi oly tárgya, a mely a boldogság nevét megérdemelné. A kereszténység csak annyiban legjobb adománya Istennek, a mennyiben ezt az egyetlen boldogságot előnkbe tárja és hatáskörünkbe helyezi; a mennyiben azt teremtetésünk nagy czéljául jelenti ki. Midőn a kereszténységet így tekintem, érthetővé lesz előttem, hogy kijelentéseit miért nevezik „elrejtett gazdagságnak“ és miért mondatik „ama szeretetnek, mely minden ismeretet felül mul“.

A mondottak által nem czélom a kereszténységnek azt a kizárólagos érdemet tulajdonítani, mintha az fedezte volna fel előttünk, hogy az Isten czélja az emberi lélek tökéletesítése. Maga a lélek erői és hajlamai által, az el nem ért jó utáni olthatatlan szomja és aspirációjával oly természetet jelez, a mely határtalan és jelenleg megfoghatatlan haladásra van utalva. Midőn ismét az anyagi teremtés végtelenségét és csodálatos rendjét s legparányibb részének szép alkotását szemlélem, biztosnak érzem magamat a felől, hogy a léleknek, Isten ezen még nemesebb művének még nagyobb és öszhangzóbb létre van hivatása, mint a minőt most tapasztalok vagy felfoghatok. Mindenek felett az öntudat a maga intéseivel, ígéreteivel és jóslataival azt tanítja, hogy van egy jövő az emberek számára, a hol sokkal többet kell megnyerünk és elviselnünk

mintsem e földön csak képzelni is lehetne. De nekem az Isten céljáról egyenesebb, közvetlenebb és határozottabb bizonyásra van szükségem. És ily tanubizonyosság a kereszténység. A keresztény vallás nem philosophiai deductio, mely homályos igazságokon alapszik és csak kevesek által érthető meg. Mennyei magasztos kihirdetése az az emberi halhatatlanságnak és egy istenibb életnek. És ez meg van pecsételve csodák, azaz isteni közbelépések által, melyek szintén érthetők, meglepők és mindenkit meghatók. Én azt tartom, hogy a csodák legmegfelelőbb bizonyítékai egy oly vallásnak, mely az embernek szellemi tökélyre emelését hirdeti. Mert mik a csodák? A világegyetemben levő oly szellemi hatalom cselekvényei és nyilvánulásai, a mely felül áll az anyag hatalmán és törvényein. És szellemi természetünk diadala a halál és az anyagi befolyás felett egy ily hatalom létezésén alapszik.

A kereszténység csodái nem hogy engemet megzavarnának, sőt inkább megerősítést nyernek mind értelmemtől, mind szívemtől. Nekem úgy tetszik, hogy azok az emberi történelemben a legindokoltabb és a legfontosabb események. Én nem azért méltánylom azokat, mivel a csoda szenvedélyét kielégítik, — habár ez elv egyike természetünk nemes bélyegvonásainak — hanem azért méltánylom, mivel ezek mindenki által megérthető módon felfedezik, hogy van egy oly valódi lény, a mely hatalmasabb a természetnél, hogy van egy lélek, a mely felfüggesztheti és megváltoztathatja, ha úgy akarja, az anyagi világ rendes működéseit; következőleg, a halál hatalma nem a legfőbb, és a lélek oly tökéletességre emelkedhetik, minőt a természet nem adhat. A kereszténység a maga csodáival és tantételeivel az a biztosíték és zálog, a melyre nekem az emberi lélek ezen felemelése végett szükségem van. Következésképen én felismerem benne az áldott Isten dicsőséges evangeliumát, vagy mint olyan vallást, a mely buzgó tanítványait biztosítja a legmagasztosabb jóról, melyet maga a mindenható hatalom adhat.

Bárcsak elég hatalmam volna arra, kedves hallgatóim, hogy e jó nagyságáról titeket meggyőzhesselek. Mennyire sajnálandó dolog, hogy sokan sohasem tudják felfogni, hogy saját természetök tökéletessége megvalósítható boldogság, hogy bennök csaknem egészen el van fojtva az az öntudat, hogy nekik tehetségökben áll azt elérni, és hogy ők épen arra vannak teremtvé. A nagy közönség a nélkül,

hogy valódi meggyőződése volna róla, elfogadja azt az elvet, hogy neki hajlandósága és tehetsége is van ama felsőbb életre, a melyet a kereszténység tár elejébe. Pedig ezen meggyőződés nélkül semmit sem tudunk létezésünk céljáról. A mi elméink felett sűrűbb sötétség függ, mint a csillagtalán éjszaka. Mi sem magunkat, sem embertársainkat nem ismerjük. Mi nem tudjuk megmagyarázni sem életünket, sem szenvedésinket, sem örömeinket. Szükségünk van emez igazságra, a mely egész életünknek értéket és nagyszerűséget kölcsönöz; a mely egyedül önt belénk teljes bizalmat Isten iránt, a mely egyedül tanít meg emberbecsülésre; a mely felül emel minden kísértésen s a melylyel szembe szállhatunk a szenvedély, kísértés és mindenféle rossz hatalmával. Miképen bírhatjuk ez igazságot, mely nélkül annyira szegények vagyunk tevékeny életre, és miképen lehet ez tiszta valósággá előttünk? Saját határozott munkálkodásunk, törekvés, elmélkedés, ima, testünk, az érzékek és a külvilág kívánalmainak ellenállása, saját lelkünkbe szállás, a tapasztalatra hallgatás által, a melyek naponkint azt tanítják, hogy a világon nincs jó, a melynek forrása nem legfelsőbb természetünk nemesítése.

II. Minél többet gondolkozom a kereszténység ezen sarkalatos igazságáról, vagyis Isten azon céljáról, hogy a lelket tökéletességre emelje, annál inkább érzem ezen vallás dicsőségét és nagyszerűségét; annál inkább érzem, hogy ha más javakat, vagy másféle boldogságot ígért volna, nem lett volna oly dicső. Csak a mi saját tökéletességünkben fellelhető menyország a jó, melyért méltó élnünk. Sokszor hangsúlyoztam ezt az igazságot; de nekem úgy tetszik, hogy ez annyira átható értékű, miszerint megérdemli a gyakori és komoly emlegetést. A kereszténység méltánylása teljesen ennek megértésén alapszik. Tegyük le tehát első és alapigazságul, hogy egy erkölcsi lényre nézve csak is egy lényeges állandó jó van és ez lelkének ereje, egészsége és tisztasága. Fogd fel e tant a maga helyes értelmében és kezedben van a kulcs, a melylyel a természet és gondviselés, a kötelesség, kísértés és boldogság, szóval a jelen és jövő élet titkait rendre felnyithatod. Ez a tan, hogy a lélek tökéletessége egyedüli boldogságunk, semmi esetre sincs ellentétbe azzal a nagy igazsággal, hogy Isten a mi legfőbb javunk. Valóban, Isten boldogságunk örök forrása. De hogy? Nem úgy, hogy minket tétlen és szenved-

dőleges helyzetünkben örömmel áraszt el, hanem hogy elménket és szívünket tevékenységre ébresztve, az ő jellemének megértésére s ez által arra segít, hogy az ő tökéletességéből minél többet elsajátítsunk. Hogy Istenben gyönyörködhessünk, közel kell őt hoznunk magunkhoz az által, hogy értelmünk erejét gondolatban és elmélkedésben az ő jóságára és tökéletességére öszpontosítsuk s még inkább az által, hogy az ő tökélyeit szent akaratának megbecsülése, tisztelése, szeretete és elfogadása által tegyük a magunkévá. Én Istenben csak annyira gyönyörködhetem, a mennyire az isteni lelket a magaméra teszem. Az ő bölcs és jótékony céljainak az enyimekké kell lenniök. Be kell színom — ha lehet ily kifejezéssel élnem — azt a szellemet, a mely műveit és szavát átlengi. Nekem az igazat és jogost azért kell elfogadnom, a miért ő fogadja el; azaz: szeretnem kell azt és ragaszkodnom hozzá saját magáért. Isten csak is úgy lesz állandó és legfőbb jó reám nézve, ha magát szellemi természetemen átleheli, ha felkarolom mind azt, a mit tökéletes jelleme az enyémnek kölcsönöz.

Az a vágy, hogy e nagy igazságot, miszerint a lélek tökéletessége a boldogság egyedüli forrása s következőleg a kereszténység, mely ezt Isten céljának jelenti ki, dicsőséges vallás, minél mélyebben emléketekbe véssem, arra bir engemet, hogy hozzak fel bizonyítékot vagy magyarázatot, mely a mint remélem, nem lesz igen elvont egy népszerű beszédben. Tény, hogy egy lelkes vagy értelmes szellemi lényre nézve az örömeinek nincsenek felségesebb tárgyai, mint más lelkek vagy szellemi lények. Én örömet lelek az anyag és az alsóbb rendű állatok ismeretében és használatában. De azok nem elégithetnek ki. Oly lények társaságára vágyom, a melyek legfelsőbb természetemnek részesei. És ha azt kérdik, hogy ezen szellemi lényekben mi van olyan, a mi nekem a legtisztább és legállandóbb gyönyörüséget nyujthat? Azt felelem, hogy erkölcsi méltóságuk. Homályosítsd el ezt a méltóságot a legfőbb lényben; oltsd ki bölcseségének, igazságának és mindenható jóságának világát; töröld, semmisítsd meg az erényes elvű és szellemi haladásra képes embertársakat: és mi marad az égen vagy a földön, a mi megindítson, a mi ragaszkodásunkat és bizalmunkat kiérdemelje, a mi reményre és örömelelkesítsen? A világegyetem dicsősége ki lenne oltva. A földön úgy, mint az égben, a jóság ezen méltósága az élvezet egyetlen nagy tárgya. Semmi egyéb nem adhat tartós örö-

met. És kérdelem, hogy lehessen ezt élvezni, ha nem a lelkeinkben levő megfelelő méltóság által? E nélkül nem bírónk azt a szervet, a melylyel azt másokban felfedezhetjük. Ki nem ismerné el, hogy saját jelleme lealacsonyításával elszakítja magát a tiszta és nagy lelkek élvezésétől; hogy a bűn gyakorlása vakká teszi az erény szépsége iránt; hogy értelmének és szívének korlátozása által képzelenné teszi magát a mások nagy gondolatai- és nemes szándékai- val való közlekedésre és másfelől, hogy a mily mértékben halad a tökéletesség felé, ugy erősíti meg azon szent és boldog kötelékeket, a melyek őt Istennel és minden más erkölcsi méltósággal biró lénnyel egyesítik s így nyer új erőt, hogy azok méltóságát élvezze?

Hogy a lélek teszi az élvezet nagy tárgyát, sokkal nagyobb igazság, mint képzelhetnők. Még a külső, anyagi természet is főleg az által lesz boldogságunk előmozdítója, hogy az az értelmi vagy szellemi fönség kinyilatkoztatója. Csak az élvezheti igazán a természetet, a ki mindenütt az isteni értelmet látja kisugárzani belőle és a ki előtt az mindig szerzőjének tökéletességét tünteti fel. Azt gondoljuk tán, hogy a természetnek saját szépsége van, melyben minden felette levő valóságra való hivatkozás nélkül gyönyörködhetünk. Igen, de a természeti szépség az isteni értelem összhangzó tulajdonainak képe vagy jelvénye. Az a szellemi szépség kinyomata. És a ki öntudata és a saját lelkében levő szépség visszasugárzása által az utolsót nem ismeri, az keveset tudhat és keveset érezhet az első felől. Így saját elménk tökéletesedése örökösévé tesz minden jónak, a kül úgy mint a szellemi világban. Ne keressünk tehát más boldogságot ezen kívül. Érezzük szívünkben, hogy ezt a kereszténység úgy jelentvén ki nekünk, mint Istennek irántunk való szándékát, ezzel kielégíti minden szükségünket, és hogy ez a legdicsőbb mindazon adományok között, a melyeket az emberi nemnek adott.

E beszédben arra törekszem, hogy előtökbe adjam azt, a mi — nézetem szerint — a kereszténység központi főelve. Én úgy vélekedem, hogy mi csak annyiban értjük vallásunkat, a mennyiben e nagy elv iránt tisztába jövünk és azt az egész rendszert áthatni és összekapcsolni látjuk. Már megmondottam, hogy az evangelium tanai és szabályai e lényeges és mindent átölelő igazságban találkoznak. Isten célja az, hogy a lelket az erkölcsi rossz hatalma alól tökéletességre emelje — ez a kereszténység kezdete és vége. Ebbe annak mind tanítása belefoglalható; erre minden visszavihető. Ha

időm volna, átvizsgálhatnám az evangelium minden egyes tanát, és megmutathatnám, hogy mindazokat vissza lehetne vezetni erre. Most azonban csak egyetlen példát hozok fel; de ez is teljesen elegendő.

A kereszténység első nagy tana az Isten atyai jelleme. Nekünk egy Istenünk van, amaz atya. A kereszténységben nincs ennél biztatóbb és lelkesítőbb igazság. De mit értünk az alatt, hogy Istent atyánknak nevezzük? Nincs e tételben semmi egyéb kifejezve, minthogy ő minket teremtett? Ő teremtette a követ: atyja-e tehát annak? Azt értjük-e hogy ő nekünk testet és az érzéki lét örömeit adja? Ezeket megadja a madárnak és a féregnek is; de az irás sehol sem nevezi őt atyjuknak. Nem! Világos, hogy ez a szó szellemi rokonságot fejez ki. Kifejezi Isten összeköttetését az emberi lélekkel. Isten atya azoknak a teremtményeknek is, csakis azoknak, a melyeket saját képére teremtett, a melyeket olyan lélekkel ajándékozott meg, mint az övé, a melyeket arra a végre teremtett, hogy közelithetnék meg őt legfőbb tulajdonságaiban. Szülőnek lenni annyi, mint rokonságot közölni valakivel, azt őrizni, nevelni és vezetni a tökéletes kifejlődésig. Isten szeret minket mint atya, mert különösen szereti mindnyájunkban a lelket, s mert mindenben odatörekszik, hogy e lelket magához hasonlóvá tegye. Midőn Istent „atyának“ nevezitek, ne gondoljátok, hogy ő egy gyenge, engedelmes lény, a ki csupán a ti jelen és jövő boldogságtokért törődik. Ezzel megaláznók a mi isteni jóltevőnket. Ugy gondoljatok ez atyára, mint a ki kimondhatlan érdekléssel tekint a bennetek levő szellemre, mint a ki nektek csupán a tiszta jóságtól jövő boldogságot óhajtja; mint a ki a ti tökéletességeteket úgy óhajtja, mint teremtetéstök fő és megkoronázó végét. Ez az Istennek mint atyánknak egyedüli igaz ismerete. És így az ő szülői jellemének tana egy és ugyanaz az erkölcsi tökélyre juttatás ama nagy elvével, a melyről én oly szilárdan állítottam, hogy az a kereszténység lényege és központja.

III. Barátim, Istennek az emberiség iránti ama nagy célja, a melyet ma a kereszténység lényege gyanánt tüntettem fel előttetek, soha sem hathat elég mélyen át minket. Soha sem tudjuk elég valódiilag megérteni és érezni, hogy természetünk tökéletessége, melyért Isten teremtett és megváltott minket, a legnagyobb és egyedüli igazán jó. Nézetem szerint a lélek csak annyiban tiszta, bölcs és érdemes saját boldogságára, a mennyiben ezt a nagy igazságot a magáévá teszi. Bármilyen más úton várni boldogságot az Isten

ezen céljával való közreműködésen kívül, annyi minthogy magunknak kedvetlenséget szerezzünk, s elpazaroljuk munkánkat és életünket. Minden egyéb szándék és minden más boldogságra vezető eszköz szükségképen hiábavaló. E nagy elvet nem terjeszthetjük ki elég messzire. Mint egyetemes és tiszta igazságot mondhatjuk ki, hogy az egyének vagy közösségek állandó boldogságára csak az foly be, a mi befoly az emberi természet ezen tökéletességére. Egyének és közösségek folytonosan más úton keresik az igazságot, de csak azért, hogy szerencsétlenül megbukjanak és szégyent valljanak.

E pillanatban, a mivelt világban egy hatalmas mozgalmat látunk. Trónok inognak, és a megelőző korok legszilárdabb intézményei a forradalom árja által elsepertetni látszanak.*) Én örvendek e mozgalom felett, habár örömem nem egészen aggodalom nélküli. De csak azért örvendek, mivel azt ama nagy igazság világánál tekintem, a melyet ma igyekeztem feltüntetni, mivel korunk forradalmi szellemében az emberi lélek szabadabb és magasabb működésének biztosítékát, a társadalom oly állapotának zálogát látom, a mely sokkal illőbb tökéletes emberi lényekhez. Én a világ jelenlegi állását teljesen ez erkölcsi fényben tekintem. A feldulást érdemlő despotismusok annyiban rosszak, a mennyiben az emberek tehetségeit leigázták, a mennyiben a lelket megalázták és elnyomták. A szabadság, a mely után az emberek áhitoznak, csak annyiban fog jónak mutatkozni, a mennyiben a léleknek erőt és növekedést fog kölcsönözni, a mennyiben a kereszténységgel az emberi természet előhaladására szövetkezik. Az emberek keveset fognak nyerni azzal, ha a külső despotismustól megszabadulnak, de lelkük lebilincselve marad. Az embernek alá kell vetve lenni valamely törvénynek, és hogyha a keblökben levő törvényt: az Isten, kötelesség és tökéletesség törvényét nem szabad választás útján fogadják el legfőbb törvény gyanánt, akkor az önző szenvedély zsarnoksága alá esnek, ez pedig egy külső iga alá fogja hajtani nyakukat.

Én bizom a világ jelenlegi küzdelmében, mert az előttem sokkal szellemibb, sokkal erkölcsibbnek látszik eredetében úgy mint irányulataiban, mint bármelyik a megelőzők közül. Ez nagyban különbözik a megelőző korok azon lázadásaitól, midőn valamely elnyo-

*) 1830—31 tele.

mott vagy szolgáló-nép az éhség és nyomor fojtó nyomása folytán vad ellenállásban tört ki kormányja ellen. Most az embereket nem csak physikai szükség és szenvedés, hanem eszmék, elvek egy jobb társadalmi állapot iránti gondolat foglalkoztatják, a mely alatt az emberi természet jogai elismertetnek és a közönség bármely rétegében nagyobb igazság fog szolgáltatni a léleknek. A jelen mozgalomban tehát erkölcsi, szellemi és az emberiség tökéletesítésére irányuló elem van; és ebben van az én nagy reménységem. Midőn azonban látom a zabolátlan szenvedélyek iszonyu hatalmát, a melyek a társadalom jobb rendjének fogalmával összevegyülnek és azt gyakran hatalmukba ejtik, midőn elgondolom, hogy az önző, a kétszinű és a nagyravágyó emberek mint fordították a nép nemes lelkesülését saját céljaikra; midőn megtekintem azt a sötétséget, a mely a nemzetek felett lebeg, azt az eszeveszetséget, a melylyel a papuralom és babona elől, mint egyetlen menedékhelyre, a hitetlenség és vallástalanság karjaiba rohantak, s midőn látom, hogy a lázadás és lázas felizgultság idején milyen nehezen tudnak az emberek a bölcsesség azon gyöngéd szavára hallgatni, mely azt tanítja, hogy a dicsőség és boldogság egyedül az erkölcsi tökéletességben áll: félelem fog el. Én nem a végeredménytől félek, nem az igazság, jog, erény, kegyesség végső győzelmét féltém, nem is az emberiség sorsa fokozatos jobbulását: hanem féltém a közelebbi eredményeket, azokat a közvetlen eredményeket, a melyeket a jelen nemzedék embereinek kell tapasztalni és érezni.

A világ ilyen állásában különösen fontosnak látszik előttem, hogy a kereszténységet a maga tiszta jellemében ismerjék meg és úgy tüntessék fel, a mint én azt ma igyekeztem előtökbe tárni. Amaz alsórendű nézetek, a melyek oly igen hosszasan uralkodtak, helyet kellene hogy adjanak ezen legmagasabbnak. Azok a sötétebb korokat tán megillették. De már bevégezték munkájukat és ideje volna, hogy eltűnjenek. A kereszténységet meg kellene menteni és szabaddá tenni az érthetetlen és ésszerűtlen dogmáktól, az idétlen és képimádásra vezető formáktól és szertartásoktól, a melyekkel azt a félelem, előítélet, hiuság, papuralom és önhaszonlesés azonosítani törekedtek. Annak a mult sötétségéből és romlottságából saját égi fényében és isteni egyszerűségében kellene előállani. Ugy kellene felfogni, mint a melynek csak egy a célja: az emberi természet tökéletesítése, s az embereknek nemesebb lényekké emelése. Sze-

retném, hogy a kereszténység oly fényben terjedne szét, melynél mindenki átlátná, hogy mennyire előmozdítani igyekszik befolyásával és tanításával az állam igazi szabadságát, szintugy mint az egyes ember méltóságát és örök fejlődését. Tanítsák és tekintsék így a kereszténységet, s az az emberi dolgokra új hatalomként fog hatni. Valameddig így nem tekintik, én kétkedni fogok sikerében. Elmúlt az az idő, melyben bármely vallás erős és tartós hódítást tehessen a világon másként, mintha abban a magas jellemben jelenik meg, a melyet mi e beszédben a kereszténységnek tulajdonítottunk. Az emberek egy rendszernek sem vetik alá hitöket, a mely nem viseli magán világos jeleit annak, hogy az emberi természet legfőbb elveihez és erőihez van alkalmazva, s a mely nem nyit tért a végtelen fejlődésre. Az emberek kezdik tultenni magokat az értetetlen tanításokon. Tudják, hogy a vallás dicsőségét azzal az erkölcsi dicsőséggel, hatalommal és tökéletességgel kell mérni, a melyet az a léleknek kölcsönöz. Én tehát nem tudom, mikép lehetne nagyobb szolgálatot tenni a kereszténységnek, vagy hogy hatalmát mikép lehetne inkább kiterjeszteni, mintha azt ugy tanítjuk mint Isten nagy célját az emberi nem tökéletesítésében és mint azon nagy hatalmat és eszközt, a melylyel e tökéletességet el kell érni.

Barátim, igyekeztem tárgyunkat a keresztény és mivel világtényleges állapotához alkalmazni. Jöjjünk közelebb. Ti hallottátok, hogy Isten célja az emberi lélek megtisztítása és tökéletesítése, hogy ő a maga fiát küldötte el, hogy azt minden gonosztól megváltsa, és szenttelenül állítsa teremője és bírőja eleibe. Hiszitek-e ezt? Hiszitek-e, hogy az emberi lélek magasabb életre van teremtve, mint a milyent most élvezhet? Biztok-e abban, hogy saját lelketek bünnélküli tisztaságra tud emelkedni? Létetek tökéletessége feltünt-előttetek mint amaz egy dicső jó, a miért a lét adatott, a miért annak vegyes örömei és kísértései kimérettek, a miért az atya elküldötte fiát az égből? Hiszitek-e, hogy az angyalok boldogsága a tiétek lehet és hogy e boldogságra titeket üdvözlettel fogadnak? Ti hisztek Istenben. De hogy? Mint a külvilág szerzőjében? Ezzel még csak a küszöbön állatok. HigyjeteK benne még inkább mint szerzőjében egy benső világegyetemnek, a melynek szépsége, nagyszerűsége, összhangja és rendkívüli fönsége megmérhetlenül felülmulja mindazt, a miről a természet az ő végtelen jóakarátát illetőleg tanuskodik. Beszéltek az ő szeretetéről. Érzitek-e, hogy ez a szeretet sokkal nagyobb és határtalanabb, mintsem hogy megelé-

gedhessék bármely jóval, a mely nem alkalmas arra, hogy gyermekeit magával egy rangra emelje? Megtanultátok-e, hogy a testen át a halhatatlan szellemre tekintetek s éreztétek, hogy ez a szellemek atyja előtt végtelenül becses, s hogy ennek előttetek is, mint gyermekei előtt hasonlóan becsesnek kell lenni? Ez és csupán ez a keresztény hit. Hiányzik-e bennünk a lélek tökéletességre rendeltetésének ezen hite? Akkor a kereszténységet, mint pusztá hangot, csak a betüből ismerjük. Akkor a dicsőséges evangelium jelentőségét teljességgel nem fogtuk fel. Akkor az élet világa soha sem támadt fel bennünk. Akkor még saját lelkeinkről kijelentést kell nyernünk. Akkor a mindent megvilágosító igazság hajnala, a mely lételünk ezen csecsemő korának kimondhatlan érdeket kölcsönöz, még nem derült fel ránk. Akkor az örökkévaló nap vigaszt, reményt, békét és kimerithetlen hatalmat adó fényével még nem sugárzott ránk áldásosan. De ez az igazság ránk ragyoghat, ha elméink feléje fordulnak. Ez a nap felderülhet és a mi atyánk végtelen szerelme, mint a reggel, ránk derülhet.

Igyekezzünk élőhitté változtatni magunkban azt, hogy az Isten akarata végtelen magasra emelni azt a lelket, a mely jó cselekedeteivel úgy ragaszkodik hozzá, mint hű teremtetőhöz. „A minden kegyelemnek Istene pedig, ki elhivott minket az ő örökkévaló dicsőségére a Jézus Krisztusban, titeket, kik egy kissé megnyomorítottatok, tegyen tökéletesekké, erősítsen meg, tegyen állandókká és állhatatosokká. Dicsőség és hatalom Istennek örökkön-örökké. Amen.
